

Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г.Шевченка

**Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О.М. Лазаревського**

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

(підпис)

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Завідувач кафедри
А.М. Остряко
(прізвище та ініціали)

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

УКРАЇНСЬКЕ АРХІВОЗНАВСТВО

(назва навчальної дисципліни)

Освітня програма 032 Історія т археологія

2020 – 2021 навчальний рік

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол № 1 від 01 вересня 2020 р.

Розробник: Коваленко Олександр Борисович, кандидат історичних наук, професор кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Мова навчання – українська.

Опис навчальної дисципліни

Навчальний курс «Українське архівознавство» є нормативною дисципліною, що викладається у V семестрі бакалаврату зі спеціальності 032 Історія та археологія і включає 20 годин лекцій, 10 годин практичних занять і 60 годин самостійної роботи. Форма підсумкового контролю – залік.

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	3	3
Кількість годин:	90	90
- лекції	20	6
- практичні / семінарські	10	4
- лабораторні	-	-
- індивідуальні завдання	-	-
- самостійна робота студента	60	80

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета курсу «Українське архівознавство» полягає у формуванні у здобувачів вищої освіти компетентностей, пов'язаних з розумінням місця і значення архівної справи у суспільному житті та застосуванням документальної спадщини в освітньому процесі й науковій роботі.

Об'єктом курсу українського архівознавства є система архівних установ, органи управління архівами, науково – дослідні заклади і документальні ресурси на паперових та інших носіях.

Предмет курсу українського архівознавства становлять тенденції та закономірності становлення і розвитку архівної справи на українських землях.

Завдання курсу українського архівознавства полягають у формуванні наступних компетентностей:

- розуміння закономірностей та особливостей розвитку архівної справи на українських землях;
- здатність застосовувати набуті знання з українського архівознавства у науково-дослідній та просвітницькій діяльності;
- володіння методами пошуку історичних документів в архівосховищах України;
- використання різних форм презентації документів;
- розуміння особливостей польової, камеральної та едиційної археографії.

Програма навчальної дисципліни складається з двох змістових модулів:

1. Історія архівної справи в Україні.
2. Організаційні засади діяльності архівних установ в Україні.

Очікувані результати навчання (програмні результати навчання, загальні та фахові компетентності), що формуються у процесі вивчення дисципліни «Українське архівознавство»:

ЗК2	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
ЗК3	Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.
ЗК4	Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
ЗК6	Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

СК3	Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією.
СК4	Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.
СК5	Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.).
СК9	Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень.
СК10	Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.
СК12	Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організувати археографічну діяльність, роботу в архівах та музеях, державних наукових та науково-дослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами.

ПРН3	Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.
ПРН4	Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.
ПРН5	Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.
ПРН9	Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.
ПРН10	Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності.
ПРН12	Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.

Порядок оцінювання та розподіл балів

	Лекційні заняття (2 бали за роботу на лекції)	Практичні заняття (до 6 балів за роботу на семінарі)	Самостійна робота	Разом
Кількість балів	до 20 балів	до 30 балів	до 50 балів	100

Критерії оцінювання знань студентів

Робота на лекціях оцінюється за наступними критеріями: відвідування лекційних занять, грамотність і охайність ведення конспекту.

Робота на практичних заняттях оцінюється за наступними критеріями:

- 5–6 балів – студент не мав пропусків занять без поважних причин, у повному обсязі опанував навчальний матеріал, робить аргументовані висновки, демонструє вміння використовувати набуті знання;
- 3–4 бали – студент володіє навчальним матеріалом, формулює нескладні висновки, здатний частково застосовувати набуті знання у процесі вирішення практичних завдань;
- 1–2 бали – студент загалом володіє навчальним матеріалом, але у процесі його викладу припускається неточностей, відчуває труднощі у формулюванні висновків.

Самостійна робота оцінюється в залежності від якості відповідей на питання, винесені на самостійне опрацювання.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
83-89	B	добре
75-82	C	
68-74	D	
60-67	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Засоби діагностики успішності та якості навчання

- усні відповіді;
- презентації;
- залік.

Програма та структура навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Вступ до курсу «Українське архівознавство».

Об'єкт, предмет і завдання курсу. Понятійний апарат. Методологічні засади. Міжпредметні зв'язки. Джерельна база українського архівознавства. Основні етапи розвитку українського архівознавства. Зародження українського архівознавства у другій половині XIX ст. Становлення українського архівознавства як наукової дисципліни у першій третині XX ст. Занепад і стагнація архівознавства в Україні наприкінці 30 – у першій половині 50-х рр. XX ст. Відродження українського архівознавства у другій половині 50 – 80-х рр. XX ст. Модернізація українського архівознавства за доби незалежності. Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства.

Тема 2. Першовитоки архівної справи в Україні.

Архіви стародавньої Русі-України. Розвиток архівної справи на українських землях за литовсько-польської доби. Литовська і Волинська (Руська) метрики та їх історична доля. Архівна справа в Українській козацькій державі. Батуринський архів гетьмана І. Мазепи. Інституціонування архівної справи за гетьмана К. Розумовського. Поневіряння «Генеральної малоросійської архіви» на зламі XVIII – XIX ст.

Тема 3. Архівна справа в Україні у XIX – на початку XX ст.

Мережа архівних установ у XIX – на початку XX ст. Тимчасова комісія для розгляду давніх актів при Київському, Волинському та Подільському генерал – губернаторі. Центральний архів давніх актів при Київському університеті св. Володимира. Історичний архів при Харківському університеті. Львівський історичний архів. Губернські вчені архівні комісії та їх внесок у розвиток архівної справи. Архівна справа за доби визвольних змагань. Розробка проекту архівної реформи. Створення державної архівної служби.

Тема 4. Розвиток архівної справи в Україні у XX ст.

Архівне будівництво за радянського часу. Втілення в життя архівної реформи. Одержавлення, централізація та ідеологізація архівної справи. Створення системи державних архівних установ та органів їх управління. Політичні репресії проти архівістів. Архіви України під час Другої світової війни. Часткова евакуація архівів. Загибель та вивезення архівних зібрань з України до нацистської Німеччини. Архіви української еміграції та їхня доля. Відновлення діяльності архівних установ у післявоєнний період. Зміцнення матеріально – технічної бази. Участь у роботі Міжнародної ради архівів.

Тема 5. Архівна справа у незалежній Україні.

Реорганізація органів управління архівною справою. Прийняття Закону «Про Національний архівний фонд і архівні установи» (1993). Створення Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (1994). Передача до державних архівів документів архівного фонду Компартії України. Розсекречення архівів радянських спецслужб. Запровадження новітніх архівних технологій. Активізація міжнародного співробітництва.

Змістовий модуль 2.

Тема 6. Архівна система України та мережа архівних установ.

Національний архів фонд України та його складові. Форми власності на документи Національного архівного фонду України та проблема збереження історико-документальної спадщини. Мережа архівних установ. Архівні підрозділи установ, підприємств та організацій. Міські, районні і трудові архіви та їх особливості. Державні обласні архіви. Центральні державні та галузеві архіви України. Архівні зібрання установ Національної Академії наук України, музеїв, заповідників і бібліотек. Приватні архіви. Зарубіжна архівна Україніка.

Тема 7. Організація роботи архівних установ України

Виробничі підрозділи архівів. Архівосховище, читальний зал, стіл довідок, реставраційно-палітурна майстерня, центр копіювання та оцифрування документів та їхні функції. Класифікація та експертиза цінності архівних документів. Архівне описування та науково-довідковий апарат. Забезпечення збереженості документів.

Тема 8. Науково-дослідна та науково-методична робота архівних установ.

Основні складові науково-дослідної та науково-методичної роботи архівних установ. Наукові кабінети архівознавства. Наукові конференції. Публікації архівних документів. Напрями та форми використання архівних документів. Архівна евристика. Наукова технологія пошуку документів. Бар'єр неінформованості дослідника та можливості його подолання.

Тема 9. Українська археографія.

Основні етапи розвитку української археографії. Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України і його роль у зміцненні джерельної бази історичної науки.

Польова археографія. Пошук і вивчення документальних пам'яток у середовищі їхнього побутування та зберігання. Камеральна археографія. Науковий опис документальних пам'яток. Підготовка каталогів та оглядів історичних документів. Едиційна археографія. Типи і різновиди археографічних публікацій. Методика передачі тексту й археографічне оформлення документів.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	включно з					усього	включно з				
		л	пр	лаб	інд	срс		л	пр	лаб	інд	срс
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1.												
Тема 1. Вступ до курсу	4	2				2	8					8
Тема 2. Першовитоки архівної справи в Україні	4	2				2	10	2				8
Тема 3. Архівна справа в Україні у ХІХ – на початку ХХ ст.	10	2	2			6	10		2			8
Тема 4. Розвиток архівної справи в Україні у ХХ ст.	12	4	2			6	10	2				8
Тема 5. Архівна справа в незалежній Україні	4	2				2	8					8
Разом за змістовим модулем 1	34	12	4			18	46	4	2			40
Змістовий модуль 2.												
Тема 6. Архівна система та мережа архівних установ	16	2				14	12	2				10
Тема 7. Організація роботи архівів	22	2	6			14	12		2			10
Тема 8. Науково-дослідна та науково-методична робота архівних установ	2	2					10					10
Тема 9. Українська археографія	16	2				14	10					10
Разом за змістовим модулем 2	56	8	6			42	44	2	2			40
Усього годин	90	20	10			60	90	6	4			80

Тематика практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Архівна спадщина козацько-старшинських і дворянських родин України.	2
2	Архівна спадщина української еміграції.	2
3	Організація роботи архівного підрозділу установи.	2
4	Організація роботи Архівного відділу міської ради.	2

5	Організація роботи Державного архіву області.	2
Усього годин практичних занять		10

Методи навчання

Словесні методи навчання (лекція, бесіда).

Інтерактивні методи навчання.

Практичні методи навчання (виконання творчих завдань, підготовка доповідей, презентацій).

Проблемний виклад матеріалу.

Дослідницький метод навчання.

Форми контролю

Усне опитування.

Доповіді.

Творчі презентації.

Залік.

Розподіл балів

Розподіл балів за темами

Поточне тестування та самостійна робота										Сума
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2					
Тема	Т.1	Т.2	Т.3	Т.4	Т.5	Т.6	Т.7	Т.8	Т.9	100
Бали	7	7	13	15	7	12	25	2	12	

Методичне забезпечення

Робоча програма навчальної дисципліни.

Силабус.

Плани семінарських занять та методичні рекомендації.

Питання на залік.

Самостійна робота

Самостійна робота оцінюється в залежності від якості відповідей на питання, винесені на самостійне опрацювання:

1. Архівна справа на Чернігівщині за козацької доби.
2. Розвиток архівної справи на Чернігівщині у XIX ст.
3. Чернігівська губернська архівна комісія та її внесок у розвиток архівної справи.
4. Створення державної системи архівних установ на Чернігівщині у 20 – 30-х рр. XX ст.
5. Втрати документальної спадщини Чернігівщини під час Другої світової війни.
6. Археографічні видання архівних установ Чернігівщини.

Перелік питань до заліку

1. Об'єкт, предмет і завдання українського архівознавства.
2. Джерельна база українського архівознавства.
3. Основні етапи розвитку українського архівознавства.
4. Архіви княжої України-Русі.
5. Розвиток архівної справи на українських землях за литовсько-польської доби.
6. Архівна справа в Українській козацькій державі.
7. Мережа архівних установ в Україні у ХІХ – на початку ХХ ст.
8. Губернські вчені архівні комісії та їх внесок у розвиток архівної справи на українських землях.
9. Архівна справа в Україні за доби визвольних змагань.
10. Радянське архівне будівництво в Україні.
11. Архівна справа у незалежній Україні.
12. Національний архівний фонд України.
13. Мережа архівних установ України.
14. Зарубіжна архівна україніка.
15. Виробничі підрозділи архівів та основні архівні технології.
16. Класифікація та експертиза цінності архівних документів.
17. Архівне описування та науково-довідковий апарат.
18. Забезпечення збереженості документів.
19. Науково-дослідна та науково-методична робота архівних установ.
20. Основні напрями використання архівних документів.
21. Основні форми використання архівних документів.
22. Архівна евристика.
23. Основні етапи розвитку української археографії.
24. Основи напрями сучасної української археографії.

Рекомендована література та інформаційні ресурси

Основна

Про Національний архівний фонд і архівні установи: Закон України від 24 грудня 1993 р. Київ, 1994.

Закон України від 13 грудня 2001 р. «Про внесення змін до Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи». Київ, 2002.

Архівістика: термінологічний словник. Київ, 1998.

Архівознавство: підручник. Київ, 1998.

Джерелознавство: довідник. Київ, 1998.

Українська архівна енциклопедія. Київ, 2008.

Хрестоматія з архівознавства. Київ, 2003.

Додаткова

Актуальні проблеми розвитку архівної справи в Україні. Київ, 1996.

Архівне будівництво на Чернігівщині. 1921–1941 рр.: збірник документів та матеріалів. Чернігів, 2002.

Боряк Г.В. Національна архівна спадщина України та державний реєстр «Археографічна україніка». Архівні документальні ресурси та науково-інформаційні системи. Київ, 1995.

Боряк Т. Документальна спадщина української еміграції в Європі: Празький архів (1945–2010). Ніжин, 2011.

Державний архів Чернігівської області: путівник. Чернігів, 2001.

Кеннеді Грімстед П., Борьяк Г. Доля скарбів української культури під час Другої світової війни: винищення архівів, бібліотек, музеїв. Київ, 1991.

Козлов В.П. Тайны фальсификации: анализ подделок исторических источников XVIII – XIX веков. Москва, 1996.

Маврін О.О. Неочікувані здобутки втраченого часу: теорія і методика археографії в УРСР (40 – 80-і рр. ХХ ст.). Київ, 2018.

Матяш І. Архівна наука і освіта в Україні 1920 – 1930-х років. Київ, 2000.

Матяш І. Архівознавство: методичні засади та історія розвитку. Київ, 2012.

Матяш І. Особа в українській архівістиці: біографічні нариси. Київ, 2001.

Матяш І. Українська архівна періодика 1920–1930-х рр.: історія, бібліографія, бібліометрія. Київ, 1999.

Мітюков О.Г. Радянське архівне будівництво на Україні (1917–1973). Київ, 1975

Нариси з історії архівної справи в Україні. Київ, 2002.

Палієнко М. Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій). Київ, 2008.

Панашенко В.В. Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст. Київ, 1974.

Страшко В. Правила передачі тексту кириличних документів XVIII ст. дипломатичним і популярним методами та рекомендації для застосування цих правил у виданнях наукового і науково-популярного типів. Київ, 1992.

Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи. Київ, 1997. Частина 1 і 2.

Українські архівісти XIX – ХХ ст.: біобібліографічний довідник. Київ, 2007.

Шепелев Л.Е. Архивные разыскания и исследования. Москва, 1971.

Яковлев С.О. Українська радянська археографія. Київ, 1965.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

<http://history.org.ua> – Інститут Історії НАН України.

<https://archives.gov.ua> – Державна архівна служба України.

<https://cn.archives.gov.ua> – Державний архів Чернігівської області.

<https://tsdazu.archives.gov.ua> – Центральний державний архів зарубіжної україніки.

<https://uinp.gov.ua> – Український інститут національної пам'яті.

<https://undiasd.archives.gov.ua> – Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> – Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи».